

Onur ŐENEL¹

PROBLEM MÜZİK KAVRAMI VE BİR PROBLEM MÜZİK TÜRÜ OLARAK ARABESK

Özet

Problem müzik, dinleyicilerini zararlı ya da istenmeyen davranışlara yönlendirdiği düşünölen müzik türleri için kullanılan bir terimdir. Bugün bu terimin en çok heavy metal ve rap türleri ile ilişkilendirildiği görölmö. Ancak Türkiye'ye özgü bir tür olan arabesk müzik de her açıdan bir problem müzik türü olarak algılanmaktadır. Problem müzik ile ilgili bazı iddialar müziğin tek başına belirli istenmeyen davranışlara sebep olabileceği ve bu yüzden toplumsal düzenin ve sağlığın korunması için bu tür müziklere karşı önlem alınması istemi çerçevesindedir. Bununla birlikte problem müzik türleri ile ilişkilendirilen davranışların bu kişilerde önceden de varolduğu ve düşünölenin tersine müziğin kişinin yaşam tarzını değil, yaşam tarzının müzik seçimini etkilediği de öne sürölmö. Problem müzik türleri ile ilgili araştırmalarda ise bu türlerin dinleyenleri için önemli işlevleri olduğu, dışavurum ve sosyal kimlik ihtiyacı açısından önem taşıdığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda bu makalede problem müzik kavramı ele alınarak arabesk müzik bu çerçevede tanımlanacak ve bazı araştırma sonuçları sunulacaktır.

Anahtar kelimeler: Problem Müzik, Arabesk Müzik, Müzik kalıpyargıları,

CONCEPT OF PROBLEM MUSIC AND ARABESQUE AS A KIND OF PROBLEM MUSIC

Abstract

Problem music is a term which describes music that provokes harmful or unwanted behaviours in its fans. This term is mostly related to heavy metal and rap music. However, arabesque music, peculiar to Turkey, is also perceived as a kind of problem music. Some claims about problem music assert that music alone can be the cause of unwanted behaviors and that the order and health of a society

¹ Dr., Düzce Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik Bölümü, onursenel@yandex.com

should be protected from it. In contrast, other claims assert that behaviors connected to problem music are actually symptomatic of an individuals' life style affecting music choice. Research on problem music shows that this kind of music is important for its fans, playing an important role for social identity and emotional expression. This article will explain the concept of problem music and associated arguments. Also, arabesque music will be defined within this context and illustrated by research results.

Key words: Problem Music, Arabesque Music, Music Stereotypes

Giriş

Özellikle bazı müzik türlerinin dinleyenler üzerinde çeşitli olumsuz etkileri olabileceği iddiaları neredeyse popüler müziğin geçmişi kadar eskidir. Örneğin Gardstrom'a göre 1940'lardan itibaren gençler için zararlı görülen rock müziğin yanına bugün heavy metal ve rap müzik de eklenmiş ve bunların da gençler üzerinde potansiyel olarak negatif etkisi olduğu iddia edilmiştir (1999:208). Problem müzik², bu türler üzerindeki tartışmada olduğu gibi dinleyenlerini olumsuz ya da zararlı davranışlara sürüklediği düşünülen müzik türlerine ait bir terim olarak tanımlanabilir. Bugün bu terim en çok heavy metal ve rap müzik için kullanılmakla birlikte country gibi daha yerel sayılabilecek türler için de kullanılır. Bu bağlamda arabeskmüzik de Türkiye'ye özgü sayılabilecek bir müzik türü olarak problem müzik türleri arasına dahil edilebilir gözükmektedir.

Problem müzik türleri ile ilgili araştırmalarına bakıldığında (Arnett, 1991; Gardstrom, 1999; North ve Hargreaves, 2006; 2008, Kubrin ve Weitzer, 2010) bu türlere ilişkin tartışmaların aynı noktalar üzerinde yoğunlaştığı görülür. Bu araştırmalarda her ne kadar belli bir sınıflandırma yapılmamışsa da bu çalışmaların kapsamına dayanarak literatürde bir müzik türünün problem müzik olarak tanımlanabilmesi için gerekli niteliklerin şu şekilde sıralanabileceği söylenebilir:

1. O müzik türünün zararlı davranışlara yol açtığına yönelik (daha çok bu müziğin dinleyicisi olmayan çevreler tarafından) şiddetli eleştiriler oluşması (ahlaki panik)
2. Müziğin olumsuz etkilerine yönelik ileri sürülen eleştirilerin o müziğin dinleyicileri ya da icracılarının davranışları tarafından körüklenmesi
3. Medyada bu türe ilişkin abartılı haberlerin yer alması
4. O müzik türüne ilişkin verilerin taraflı yorumlanması

Ahlaki panik

Bir müzik türünün olumsuz davranışlara ya da olaylara yol açtığı iddiası, dinleyicisinin o müziğin etkilerinden korunması amacıyla ilişkilidir. Bu bağlamda bir türün problem müzik sayılabilmesi uyandırdığı ahlaki panik ölçüsünde mümkündür. Ahlaki panik (*moral panic* - Cohen, 1972), topluma karşı potansiyel bir tehdit algılamasının var olduğu durumlar için kullanılan bir terimdir. Buna göre normalde olduğundan daha yaygın zannedilen bir grup, medya tarafından körüklenen algılar ile halkın genelinde gelecekteki olaylara da bu grubun ya

² "Problem müzik" terimi akademik anlamda North ve Hargreaves'in çalışmalarında (2006, 2008) tanımlanmış ve bu kaynaklarda hard rock, heavy metal, hiphop/rapve punk türü müzikler için kullanılmıştır.

da faktörün sebep olacağı düşüncesini uyandırır. Bu da ortada bir tehdit olduğu ve acilen çözülmesi gerektiği kanısını doğurur. Bu çözümler ise toplumun çöküşünü ilan eden ve yol göstermek isteyen ahlak bekçileri tarafından savunulacaktır. Hier'e göre ahlaki paniğin işlevi toplumun geneli için problem oluşturan grup ya da etkenleri dışlayarak toplumun düzenini korumaktır (aktaran North ve Hargreaves, 2008:206). Problem müzik de aslında toplumun genelinde³, belli türlerin olumsuz etkilerine yönelik oluşantutuma karşılık gelen bir tanımlamadır. Toplumun geneli problem müziği bir günah keçisi (*folk devil*) olarak görmekte, sosyal düzeni tehdit eden (şiddet ve sorumsuz cinsellik gibi) davranışları arttırarak toplum düzenini tehdit etmekle suçlamakta ve bu müziği yapanların acilen toplumdan dışlanması gerektiğine inanmaktadırlar (Lynxwiler ve Gay 2000:80). Örneğin Sanders'a (1990) göre sapkın müzik nitelendirmesi toplum tanımlamalarını ve ahlaki sınırları kontrol etmek isteyen kollektif çabanın bir sonucudur (aktaran Lynxwiler ve Gay 2000:64-65).

Ahlaki panik konusunda iki türe ilişkin örnekler başı çeker. Lynxwiler ve Gay'e göre heavy metal ve rap müzik son 50 yıldır çocukları müzikal ahlaksızlıktan⁴ koruma çabasının birincil hedefi olmuştur. Heavy metal müzik, 1985 yılında rock müzikte aşırı şiddet ve seksüellik olarak tanımlanan tavıra karşı gelişen hareketin ana hedefi olarak belirmiştir. Rap müzik konusundaki tartışma ise 1988 yılında bir kayıt satıcısının bir rap müzik albümünü satarak müstehcenlikle suçlanması ile toplum ilgisinin bu konuya yönelmesi ile başlamıştır. 1992 yılında ABD başkanı Clinton ve eski başkanı Bush rap müziği Amerika'da gençler arasında artan şiddet, seksüellik ve müstehcenliği desteklemekle suçlarken, 1993 yılında ise rap müzik bazı Afroamerikalı politik organizasyonlar tarafından boykot edilmiştir (Epstein;1994, Toop;1991, Mills;1992 ve Nelson;1993 dan aktaran Lynxwiler ve Gay, 2000:64.68).

Burada iki örnek müziğin etkilerinin ne kadar ciddiye alınabileceği konusunda iyi bir fikir verecektir. İlk olarak Amerika'da 18 ve 20 yaşlarındaki iki gencin Judas Priest adlı rock grubunu dinledikten sonra intihara teşebbüs etmeleri ailelerini, grubu ve kayıt firmasını dava etmelerine sebep olmuştur. Aileler özellikle "ölüm diyarının ötesine" (*Beyond The Realms of Death*) şarkısındaki sözleri bu intiharların sorumlusu ilan etmiştir. Litman ve Farberow'a göre bu, heavy rock, rap ve diğer biçimlerde "problem müzik" olarak anılan türlerin, ergenlerde ve gençlerde zararlı davranışlara yol açtığı şeklindeki iddiaların yalnızca bir örneğidir (aktaran, North ve Hargreaves 2008:143). İkinci olarak ise Aldrich ve Carlin (1993) Ice-T'nin *Cop Killer* (polis katili) adlı parçasının sözlerinin Texas'ta bir polisin öldürülmesinde etkisi olduğunun çoğu kişi tarafından düşünüldüğünü belirtmiştir (aktaran Gardstrom 1999:210). Bu örnekler her ne kadar uç noktada görülsede bu türlere ilişkin çok çeşitli "zararlı sonuçlar"dan bahsedilmektedir. Bunlar (farklı türlerle farklı şekillerde ilişkilenebilir) en hafifinden asosyal olma ve alkol kullanımına en ciddi olarak ise uyuşturucu kullanımı, suç işleme ve intihara teşvik etmeye kadar uzanır.

Problem müzik algısının oluşumunda sözü edilmesi gereken bir diğer etken bu müzik türlerinin fanları ya da icracılarının davranışlarıdır. Bu konuda heavy metal içinde çokça

³Burada "toplumun geneli" ile açıklanmak istenen problem müzik türlerini dinlemeyen ancak bu türlerin zararlı etkileri olduğunu düşünen insanların büyük bir kısmıdır. Oransal açıdan tüm müzik türlerinin dinleyicileri toplumun geneline göre azınlıktır. Ancak ahlaki panik konusunda anlatıldığı gibi müzik türleri içinde diğer müzik dinleyicilerinin özellikle karşı olduğu türler problem müzik türleridir. Yani diğer müzik türü dinleyicilerinin bu türlere karşı aynı safta yer alarak benzer suçlamalar yaptıkları görülmekte bu sebeple daha genel bir karşıtlık oluşmaktadır.

⁴Yazarın "Müzikal ahlaksızlık" sözü özellikle rap müzikteki cinsel içerikli ve "kabul edilemez" düzeyde müstehcenlik içeren şarkı sözlerini, heavy metal müzikteki saldırganlığı ya da tüm bu türlerdeki genel eğilimleri yansıtır.

bulunabilecek örneklerden birisi olarak Marlyn Menon gösterilebilir. Gerçek adı Brian Warner olan Menon bu takma adını, Marlyn Monroe ile 1960'ların seri katili Charles Manson'un isimlerinin birleştirerek oluşturmuş ve adeta bir cinsellik sembolü ile şiddet sembolünü bünyesinde birleştirmiştir. North ve Hargreaves'e göre Menon gerek yaşayan ölü makyajı, dini ve politik tutuculuk karşıtlığı gerek de kısmen kitle medyası ve silah kültürü karşıtlığıyla 1990'lardan itibaren en çok tepki alan isimlerden biridir. Politikacı Joe Liberman, Manson'u muhtemelen bir ana akım kayıt şirketi tarafından desteklenen en hastalıklı eylem olarak tanımlamış, bir konserinden sonra müziğinin gençler arasında yaygınlaşmaması için dualar okunmuştur. Manson'ın bir konserinde 500 kutu cırcır böceğini seyircilere fırlatması, başka bir konserde Nazi selamı vermesi gibi bazı uç noktada hareketleri toplum genelinde rahatsızlık yaratan davranışlardır (North ve Hargreaves 2008:146-147). Toplumun algısına göre anormal olan bu tip davranışların fanlar tarafından kabul görmek bir yana aynı zamanda bunlara iştirak edilmesi, gerek bu olaylara medya ilgisinin artması gerekse bu konudaki yargıların kalıcılığı açısından önemlidir. Öyleki bu davranışlar müzik türlerinin kimliksel öğeleri haline gelmiştir. Örneğin heavy metal'in sosyal kimlik imgeleri fanlarının kendilerine has kıyafetleri, vahşi ve acayip jestleri ve özellikle konserlerde sergiledikleri davranışlar olarak ifade edilir (Crozier 1997:73).

Heavy metal konserlerinde görülen *moshing* olayı tek başına bile belli bir kaygı uyandırma potansiyeline sahiptir. Seyircilerin birbirleri arasındaki bir takım itişmeleri kapsayan *moshing*'de, *moshers* olarak adlandırılan katılımcılar birbirleri üzerine zıplayıp birbirleriyle topluca bir çatışma durumu yaşarlar. Konser sırasında seyirciler arasında *mosh pit* (dans çukuru) adı verilen dairesel bir boş alan oluşturulur. İzleyiciler bu boş alanda birbirleriyle savaşırcasına çarpışırlar. Birçok kişinin yaralanmasına sebep olan bu olayın bir türevi olan de *stage-diving* (sahne dalışı) ise "söz konusu daire içinde yakalamak için bekleyenler üzerine Süpermen gibi atlamaktır" (Krenske ve McKay 2000:289-290).

Her ne kadar davranışlarla doğrudan ilgisi olmasa da toplumsal imaj açısından problem müzik icracı ve fanlarının giyim tarzlarının ahlaki panik üzerindeki etkisinin de göz ardı edilmemesi gerekir. Bunlar adeta o tür ve dinleyenleri ile özdeşleştirilmektedir. Örneğin Satanist imgeler ve belirli giyinme ve saç şekilleri içeren estetik öğeler heavy metal alt kültürünün öğeleri olarak kabul edilir (Russell 1997:148).

Medya Etkisi

Cohen'e göre medya uzun süredir tartışmada tarafsızmış gibi davranarak sadece "gerçekleri" aktarma çabası içinde gibi görünüp ahlaki paniğin temsilciliğine soyunmakta ve endişe, öfke ve panik yaratmaktadır. Bu hisler halihazırda var olan belli değerlerin korunması gerektiği önyargılarıyla uyduğunda yeni prensipin ya da sosyal problemin tanımı da ortaya çıkmaktadır (Cohen, 2005;7). Buna göre kitle medyası sansasyonel haberlere, suçlara, skandallara ve tuhaf olaylara geniş yer ayırır. Bizim "haber" dediğimiz şeylerin önemli bir bölümü bile zararlı davranışları ve sonuçlarını içermekte, sonuç olarak da bu "haberler" vasıtasıyla toplum normlarının ana hatları çizilmektedir (Erikson'dan aktaran Cohen, 2005;8).

Konunun ülkemizdeki yansımaları üzerine dikkat çekici bir çalışma var. Hecker (2012) Türkiye'de metal müzik üzerine yaptığı çalışmasında (*Turkish Metal: Music, Meaning and Morality in a Muslim Society - Türk Metali: Müslüman Bir Toplumda Müzik, Anlam ve Ahlak*) metalci gençlerin intihar ve cinayetlerinin medyada nasıl bir ahlaki panik uyandırdığından söz ederek birbirinden farklı olayların nasıl birbiriyle ilişkili gibi gösterilip buna uygun bir senaryo

yaratıldığını ve metalcilikle satanizm arasında nasıl ilişki kurulduğunu anlatır. Hecker'a göre "metal müziği 'satanizm' gibi, medyanın icat ettiği hayali akımlarla özdeşleştirmek yanlıştır". Türkiye'de aslında Hristiyanlık öncesi döneme ait pagan bir sembol olan pentagram bile medyanın da etkisiyle hayali bir satanizm simgesi haline getirilmiş, toplum metal kültürünü, ahlaksızlık olarak metalcileri ise satanist, bakireleri kurban eden, camileri bombalama planları yapan, sapık, çocuk tacizcisi diye düşünmeye başlamıştır. Hecker'a göre bunun sebebi gazetelerin böyle yazmasıdır (Salcı, 2012). Hecker, kitabının bir bölümünü metal müzik üzerindeki bu tartışmalara ayırmıştır.

Türkiye'de özellikle metal müziğe karşı uyanan ahlaki panik gazete haberlerinde açıkça görülebilir. Burada sıklıkla rastlanan örneklerden iki tanesi gösterilebilir. Milliyet gazetesinin "intihara fon müziği" (23.10.1996) adlı bir haberinde heavy metalin intihara sebep olup olmayacağı tartışılır. Bu tarihte Amerika'da gerçekleşen intiharlara benzer bir olay gerçekleşmiş, 18 yaşında Barış Çavma adındaki bir genç kulağındaki walkmande *Alice In Chains* adlı metal grubunun *got me wrong* adlı şarkısı çalmakta iken evinden atlayarak intihar etmiştir. Bu olay çerçevesinde müziğin ne kadar etkili olmuş olacağı tartışması aktarılmıştır. Yine başka bir haberde metal müziğin etkilerine ilişkin oluşan tartışmaları görürüz. "Heavy metal aptal müziği mi?" (milliyet, 12.12.2000) adlı haberde moğollar grubu gitaristi Taner Öngür'ün "heavy metalin aptal müziği olduğu, gençlerin enerjilerini alıp paralyze ettiği, satanizmin ise bunun bir uzantısı olduğu" şeklindeki sözleri etrafında başlayan tartışma yer almıştır. Gerçekten de Türkiye'de özellikle Şehriban Coşkun adlı bir gencin satanist oldukları söylenen kişilerce öldürüldüğüne ilişkin haberlerin ardından, bir dönem satanizm üzerine yoğun bir medya ilgisi görülmüş bu sırada metal müzik (ve rock müzik) dinleyenleri de yoğun bir eleştiri dönemi yaşamıştır. Elbette bu örnekler konunun sadece ülkemizdeki yansımalarıyla sınırlıdır. Özellikle metal ve rap müzik üzerinde yabancı medyada çok daha fazla tartışma olduğu söylenebilir.

Problem müzik bulguları ve yorumları

Problem müzik türlerinin etkileri üzerine çok sayıda çalışma yapılmıştır (Arnett, 1991; Gardstrom, 1999; North ve Hargreaves, 2006; 2008, Kubrin ve Weitzer, 2010). Elde edilen verilerle ilgili üzerinde düşünülmesi gereken noktalar, sonuçlara müziğin tek başına ne kadar sebep olduğu ve araştırmacıların konuya karşı ne kadar önyargısız olduklarıdır. Örneğin Rosenbaum ve Prinsky'e göre (1991) özellikle en 'resmi' eleştirileri getiren eğitim ve ruhsal sağlık kurumlarının metal müzikle ilgili yaptıkları açıklamaların çoğu müziği tek başına eylemi doğuran bir etken olarak değerlendirmelerine bağlı olup ruh sağlığı uzmanları metal müzik alt kültürüne karşı uç noktada önyargılıdır (aktaran Gardstrom 1999:209). Benzer şekilde North ve Hargreaves problem müzik ile problem davranışlar arasında bir ilişki bulunduğunu gösteren pek çok çalışma ortada olsa da bu, müziğin bu tarz davranışlara sebep olduğunu kanıtlamayacağını belirtmiştir (2008:166). Burada problem müzik ile problem davranış arasındaki ilişkiyi gösterdiği halde müziğin tek başına ne kadar etkili olduğunun ve araştırmacıların ne kadar önyargı taşıdığına ilişkin irdelenmesi açısından bazı araştırmalardan örnekler vermek yerinde olacaktır.

Kubrin ve Weitzer'e göre literatür, rap müziğin dinleyici üzerindeki etkilerine yönelik sinanmamış varsayımlarla doludur ve rap müziğin olumsuz davranışlara sebep olduğu, bu davranışları desteklediği ya da dinleyenlerinde önceden bulunan negatif eğilimleri arttırdığı yönündeki iddialar sıklıkla dile getirilir (2010:127-141). Rap müzik sözlerinin taşıdığı riskli

cinsellik gibi davranışların gençliğin değerlerini asimile ettiği (Tyson 2006:213) kadınlara ve beyazlara karşı şiddet içerdiği ya da seksi yücelterek kadını aşağıladığı bildirilmiştir (Gardstrom, 1999:209). Benzer bir durum heavy metal müzik için de geçerlidir. Heavy metal'i tercih edenlerin antisosyal davranış gibi akranlarından farklı olan bir takım psikolojik karakteristikler gösterdikleri bildirilmiştir (Hargreaves ve North 1997:80). Ayrıca heavy metal müzik tercihi ile heyecan arayışı arasında direk bir ilişki olduğu da sıklıkla ifade edilir. Rawling, psikotik tiplerin daha çok hard rocka yöneldikleri ve bu kişilerin daha dışadönük, atılgan ve cüretli kişiler olduklarını, Singer ise metal müzik dinleyenlerin diğer rock türlerini dinleyenlere göre belirgin bir şekilde daha saldırgan olduğunu belirtmiştir (aktaran Kemp 1997:40-73). Öte yandan Arnet (1991) heavy metal müziğin erkek fanlarının bu müziğin fanı olmayanlara göre daha çok, riskli araba kullandıklarını, riskli seksüel davranışlar sergilediklerini ve uyuşturucu kullandıklarını, kadın fanlarının ise daha çok mağaza hırsızlığı yaptıklarını, daha yıkıcı (vandalizm) davrandıklarını, riskli seksüel davranışlar ve uyuşturucu kullanımı sergilediklerini ortaya koymuştur (aktaran North ve Hargreaves 2008:168-169).

Özellikle heavy metal fanları arasında psikolojik rahatsızlık, kendine zarar verme ve intihar arasında sıklıkla bir ilişki kurulur. North ve Hargreaves Britanyalı problem müzik fanlarının, bu müziğin fanı olmayanlara göre son iki yıl içinde kendilerine zarar vermeyi düşündüklerini ya da gerçekten zarar verdiklerini bildirmiştir. Katılımcılara direk olarak kendi fanı oldukları müziklerin etkileri sorulduğunda, problem müzik fanları diğer müzik fanlarına göre daha düşük oranda kendi müziklerinin kendilerini iyi hissetmelerine yol açtığını, daha yüksek oranda favori müzisyenlerinin kendilerine zarar verme ya da intihar konusunda daha cesaretlendirici olduğunu ve yine daha fazla olarak müziklerinin yanlış olduğunu bildikleri bir şeyi yapmalarına sebep olabileceğini belirtmişlerdir (North ve Hargreaves, 2008:194).

Hansen ve Hansen heavy metal fanları arasında bilişsel çaba eksikliği, yüksek erkek hiperseksüalitesi ve makyavelizm, alaycılık ve ahlaki olmayan davranış formlarına rastlamıştır (aktaran Hargreaves ve North 1997:40). Martin ve diğerleri (1993) ise heavy metal fanlarının, alkol, tütün ve esrar kullanma oranlarının pop müzik fanlarından %50 daha fazla olduğunu bildirmiştir (aktaran North ve Hargreaves 2008:182). Ayrıca heavy metal sevenler dini açıdan daha ilgisiz görünmektedir (Arnett, 1991:95). Problem müzik fanları ile suça eğimli olma arasında bir ilişki bulunduğunu gösteren çalışmalar da vardır. Bunda heyecan arayışı ve riskli hayat tarzını benimsemenin payı olduğu ifade edilmiştir. Örneğin heavy metal müzik tercihi ile heyecan arayışı arasında direk bir ilişki olduğu gösterilmiştir (North ve Hargreaves 2008:166-167).

Amerika'da country müzik de bu tartışmalardan nasibini almıştır. Country müziğin içerdiği evlilik sorunları, alkol sorunları ve iş başarısızlıkları gibi temalar sebebiyle bu müziğin intihara sürükleyici etkisi olduğu varsayımı sadece aleyhtarları tarafından değil fanları tarafından bile öne sürülmüştür (Witchel 2010:116). Ayrıca Tekman ve Hortaçsu'nun çalışmaları (2002) ülkemizde arabesk müziğin de bu şekilde algılandığına ilişkin belirtiler vermektedir.

Görüldüğü gibi problem müzik türlerine ilişkin çok sayıda çalışmada müzik ve istenmeyen davranışlar arasında bir paralellik kurulmuştur. Bulguların çokluğu ve karmaşası içinde sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için Gardstrom'un çizdiği teorik çerçeve (her ne kadar anti sosyal ve agresif davranışla sınırlansa da) ele alınarak bu tip bulguların yorumuna ilişkin sağlam bir zemin elde edilebilir. Gardstrom genellikle "tartışmalı" olarak adlandırılan

müzik türleri ile anti sosyal ve agresif davranış arasındaki ilişkinin literatürde dört farklı şekilde ele alınarak açıklanmaya çalışıldığını ifade eder. Buna göre ilk açıklamaya *sima-reddetme* (*reflection-rejection*) teorisi yer alır. Burada türü ne olursa olsun müzik iyi ya da kötü olarak kabul edilemez. Sadece toplumsal değerlerin, sorunların ve tepkilerin yansımasıdır. Ancak toplum tarafından potansiyel tehdit olarak görülüp red edilebilir. Rap ve metal müzikteki sözler ve müziksel öğeler sadece ergen alt kültüründeki yaygın problemlerin bir yansımasıdır. *Sosyal öğrenme* adı verilen ikinci teorik perspektife göre bireylerin antisosyal ve agresif davranışları aileleri ve diğer yetişkinlerle yaşadıkları deneyimler sonucunda oluşur. Ebeveyn etkisinin yokluğu ve bağımlılık yetersizliği gibi durumlarda çocuklar kendilerine başka rol modeller ararlar. Bu konuda medya kendilerine birçok seçenek sunmaktadır. Boşluğu doldurmak ve başarısızlıklarla başa çıkmak isteyen gençler metal ve rap müziğin cazibesine kapılabilmektedir. *Gerginliğin azaltılmasına* dayanan üçüncü teoriye göre (*drive reduction*) müzik ifade edilmesi zor duygular olan bunaltı, öfke ya da düşmanlığın ifade edilmesi için bir imkan sağlayarak kişinin rahatlamasını sağlar. Müzik burada basıncı boşaltarak patlamayı engelleyen bir vana görevi görmektedir. Dışa vurumu zararsız bir şekilde gerçekleştirmekte ve kişiyi rahatlatmaktadır. *Heyecan transferi* (*excitation-transfer*) adlı dördüncü teori, kaynağı ne olursa olsun belli bir zamandaki psikolojik durumların daha sonraki bir zamana taşınarak buradaki hisleri körükleyebilmesine dayanır. Metal ve rap müziğin sebep olduğu uyarım bu psikolojik durumları daha sonra yeniden canlandırarak antisosyal davranışı destekleyebilir. Burada saldırgan durumlar olduğu kadar depresif durumlar da söz konusudur (Gardstrom, 1999:211-212). Bu dört farklı açıklamanın ilk üçü müziği sebep değil bir sonuç olarak ele alır. Son açıklama da ise müzik sadece bir uyarım olarak daha önceden başka bir sebeple meydana gelmiş bir psikolojik durumun hatırlanmasına sebep olmakta yani duruma tek başına sebep olmamaktadır.

North ve Hargreaves'e göre problem müziğin tek başına belirli bir yaşam biçimini aşılama potansiyeline sahip olduğu iddiası doğru değildir (2007:494). Örneğin cinsiyet, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, uyuşturucu kullanan arkadaşlar, heyecan aramak, olumsuz aile ilişkileri ve düşük öz güven uyuşturucu kullanımını destekleyen etkenler olarak görülse de müziğin kendisinin buna sebep olduğunu iddia etmek güçtür. Dikkat edilmesi gereken diğer bir husus da uyuşturucu kullananların müziksel kapsam dışında da uyuşturucu kullandıklarıdır. Buna göre müziğin uyuşturucunun sebebi olduğunu öne sürmek zordur (North ve Hargreaves, 2008:182-183). Problem müzik fanlarının madde ve alkol bağımlısı olduğu yönündeki bu tip suçlamalara bir cevap da Roberts ve arkadaşlarından gelir. Roberts ve arkadaşlarına göre (1998) müzik ve sağlık açısından riskli davranışlar arasındaki ilişkiyi müziğin kendisi değil, kişinin müziğe karşı tepkisinin doğası ve gücü belirler (aktaran North ve Hargreaves 2008:180). Lynxwiler ve Gay ise heavy metal ve rap müzikle ilgili tutumların uyuşturucu kullanımı ya da cinsiyet eşitliği gibi konularla kolaylıkla ilişkilendirilemeyeceğini, bu şekilde ifadelerde bulunanların müzik tüketimi ve ergen davranışı arasında bir sebep sonuç ilişkisi görmemesinin ya da müziği toplumdaki diğer problemlerden daha önemsiz görmelerinin mümkün olduğunu belirtmiştir (2000:82).

Benzer bir saptamayı intihar konusunda yapan Goelman'a göre (1995) müzik umutsuz zihin durumlarını derinleştirebilse de müziğin tek başına intihar düşüncesini kafalara yerleştirmesi mümkün değildir (aktaran witchel 2010:123). Witchel müziğin intihara sebep olmasının bir sebepten çok bir semptom olması ile ilişkili olabileceğini belirtmiştir. Buna göre sorulması gereken heavy metalin sorunlara mı sebep olduğu yoksa sorunlu çocukların heavy

metali mi tercih ettiğidir. Örneğin Judas Priest olayında intihar eden kişiler hayata karşı öfkeli olup intiharı düşünen kişilerdir. Mahkeme müziğin zehirleyici etkileri olduğunu kabul etmekle beraber yaşamlarında kendilerine zarar vermelerine yol açacak başka etkenler olduğunu da ifade etmiştir. Ölenlerin ailelerinin alkolizm, uyuşturucu kullanımı, kumar sorunları, aile içi şiddet, küçük suçlar ve intihar girişimleri konularında geçmişleri olan kimseler olduğu anlaşılmıştır (Witchel 2010:118-123). North ve Hargreaves (2006) problem müzik fanları arasında intiharı düşünme oranının daha fazla olduğunu ancak problem müziğin bu düşüncelerin oluşumundan önce değil sonra geldiğini ifade etmiştir (aktaran, North ve Hargreaves, 2008:196).

Bazı problem müzik dinleyicileri de müziğin kendilerine bu şekilde etki ettiğine inanmamaktadırlar. Örneğin Gardstrom (1999) rap müziği tercih eden ergen suçluların sadece %4 ünün müzik dinlemeleri ile anormal davranışları arasında bir ilişki algıladığını ve müziğin yaşam biçimlerinin sebebi değil bir aynası olduğuna inandıklarını belirtmiştir (aktaran North ve Hargreaves 2008:170). Gans ise müzik ve medyada şiddetin sıkça yer almasının saldırgan davranışlara yol açması gibi bir durum olsaydı şiddet olaylarının Amerika'da gittikçe artan bir şekilde var olacağını ancak araştırmaların bunun tersi sonuçlar gösterdiğini belirtmiştir (2012:57). Greeson ve William'a göre de (1986) şiddet içeren müziklerin ya da şarkı sözlerinin ergenlerde şiddete yönelik hareketlere sebep olduğuna ilişkin çok az kanıt vardır (aktaran witchel 2010:120).

Burada konuyu Chapman'ın güzel benzetmesiyle sonuçlandırmak yerinde olacaktır. Chapman'a göre (1997) milyonlarca yetişkin gerçek suç kitapları, gizemli cinayetler ve vampir romanları okurken bundan keyif almakta ve bunu gerçeğin dışında tutmakta iken müzik dinleyen çocukların gerçekten kötü bir şey yapmak isteyeceklerini ileri sürmek yanlıştır (aktaran, Gardstrom 1999:211).

Problem müziğin işlevi

Gardstorm'un açıklamalarında ele alındığı gibi problem müzik dinlemenin olumlu sonuçlara yol açabileceğini belirten görüşler vardır. Bu görüşler problem müziğin dinleyenleri için anlamı ve işlevi üzerine odaklanır. Örneğin Arnet'e göre heavy metal müzik çoğu ergen için öfke ve düş kırıklığının dışa vurulması ile kişiye içini boşaltarak rahatlama imkanı vermektedir. Bu sebeple daha kızgın oldukları anda dinlemekte ve bu sayede rahatlamaktadırlar. Bu sonucun heavy metal müziğin tehlikeli olduğu ve yasaklanması gerektiği fikri ile çeliştiği açıktır. Aslında buna göre heavy metal müzik saldırganlığa meyilli kişilerde daha etkili olacaktır (Arnett 1991:93). Benzer şekilde Witchel'e göre heavy metal müzik aslında sorunlara yol açmak bir yana aksi halde patlamaya yol açabilecek öfkelerin boşaltılmasını sağlayan bir işlev görür. İntihara sebep olduğu söylenen Judas Priest dinlemek potansiyel olarak problemlili kimseleri şiddet içeren birşeyler yapmaktan uzak tutacaktır (Witchel, 2010:118-119).

North ve Hargreaves'e göre ergenler kendilerini bir müzikal alt kültür ile tanımlayarak, kendini izole etmiş, çaresiz bir birey olmak yerine, ahlaki açıdan üstün gördüğü bir grubun üyesi konumuna getirip özgüven elde edebilirler. Problem müzik alt kültürünün güçlü bir üyesi olmak, kendilerini bireysel kimliklerinin savunmasız geçmişlerini içeren olumsuzluklarla daha az tanımlamalarına da imkan vermekte ve bu sayede kendilerini daha olumlu olan toplumsal kimlikle tanımlamaktadırlar. Bu durum problem müzik tarzlarının neden özellikle olumsuz geçmişlere sahip bireylerden oluşan güçlü gruplar (tribal) şeklindeki alt kültürler ile ilişkilendiğini de açıklamaktadır (North ve Hargreaves, 2008:222).

Tyson'a göre ise bir problem müzik türü olarak kabul edilen rapin zararlı etkileri olduğu düşüncesine karşı çıkanlar, bu müzik türünün dinleyenleri için ayrı bir anlamı ve işlevi olduğunu belirtirler. Rap müzik hem bir kimlik kaynağı hem de yaşam şartlarının dışı vurumu olarak kabul edilir. Rap müzik sosyalleşme süreci ve gençlerde kimlik oluşumunun önemli bir parçasıdır (Tyson, 2006:213). Gardstrom (1999) gençlerin çoğunun rap müziği gerçekliği ve çevrelerini yansıttığını düşündükleri sebebiyle tercih ettiğini (aktaran Tyson, 2006:213), Blech ve diğerleri (1991) ise rap ve rockın daha çok aileleriyle, çevreleriyle ve okul ile sorunlar yaşayan gençlerin bu kurumlara karşı kendilerini savunmak amacıyla tercih ettikleri tarzlar olduğunu belirtmiştir (aktaran Zillmann ve Gan 1997:176). Öte yandan rap müzik Afroamerikalılar pazarında zararlı olmak bir yana önemli mesajlar taşıyan bir sanat formu olarak kabul edilir (North ve Hargreaves, 2008:223-224).

Sosyal kimlik teorisi müziğin kimlik açısından önemi ve işlevine ilişkin bu açıklamaların teorik çatısını kurar. Bu teoriye göre bir kişi bir gruba üye olarak kendisine kimlik ve özsaygı kazanmaktadır. Bu grubun üyesi olmak ise belli davranışları gerektirmektedir. Belli tür müzik tercihi de bu davranışlardan birini ifade eder. Metalci, rapci ya da arabeskçi gibi tanımlanan sosyal kimlikler de aslında belli bir sosyal gruba işaret etmektedir. Bunlar benzer giyim tarzlarından yaşam tarzlarına kadar uzanan farklı davranış modellerini benimseyen insanlardan oluşur. Böyle bir gruba ait olmak ise otomatik olarak başka grupların dışlanması anlamına gelmektedir. Burada içgrup ve dışgrup ayrımı başgösterir ve dışgrup üyelerinin kültürel değerleri olduğundan daha düşük görülürerek içgrup yüceltilir (Hortaçsu, 2012; Arkonaç, 2008; Tekman ve Hortaçsu, 2002). Bu bağlamda problem müzik türlerinden birini tercih eden birinin belli bir sosyal gruba üye olmak isteğiyle kendisine benzer değerlere sahip kimselerin tercihlerini de benimseyebileceği düşünülebilir. Bu düşünceye göre müzik tercihi yaşam biçimine değil, yaşam biçimi müzik tercihine yol açmaktadır. Yani müzik, sosyal kimliğin bir ögesi olarak diğer öğeleriyle tutarlılık içindedir. Böyle düşünüldüğünde problem müzik dinleyicilerinin sevdiği türü neden "problem müzik" olarak görmedikleri ve neden tercih ettikleri de anlaşılabilir. Örneğin Dibben'a göre (2002) sosyal kimlik teorisi bağlamında düşünüldüğünde problem müzik tercihinde genç erkeklerin neden çok daha fazla görüldüğünü açıklamak mümkündür. Genç erkekler kendilerini şiddet ve cinsellik temaları etrafında yoğunlaşan bir müzikal alt kültür ile tanımlayarak kendi kimliklerini kalıp yargısal olarak erkeksi (masculine) bir biçimde ifade edip öz güven kazanabilmektedirler (aktaran, North ve Hargreaves 2008:222).

Müzik tercihinin sosyal kimlik ve yaşam biçimi ile ne kadar yakın bir ilişki içinde olduğunu açıkça ifade edildiği saptamalar görülebilir. Heavy metal ve benzer türleri tercih edenlerin ortak özellikleri üzerinde duran Roberts ve diğerlerine (2003) göre bir genç: beyaz, erkek, 15 yaşında, kanunlarla sorun yaşayan, uyuşturucu kullanan birisi ise müzik seçiminin hard rock ya da heavy metal türlerinden birisi olması çok yüksek bir ihtimaldir (aktaran Witchel 2010:118). Bu bulgunun diğer türler için de geçerli olduğunu düşünmek olasıdır. Örneğin Lynxwiler ve Gay ters bir bakış açısıyla Heavy metal ve rap müziği sevmemenin hangi yaşam biçimine sahip insanlarda daha fazla görüldüğünü araştırmıştır. Heavy metal müziği sevmeyenler yüksek gelirli, kiliseye giden, cinsellik, pornografi, uyuşturucu kullanımı konularında oldukça tutucu kimseler ve daha çok kadınlar ve evli çiftlerdir. Benzer sonuçlar bazı değişikliklerle Rap müziği sevmeyen kimseler için de geçerlidir (Lynxwiler ve Gay, 2000:75-76).

Bir Problem Müzik Türü Olarak Arabesk

Arabesk çoğu zaman Türk sanat müziği ve Türk halk müziğinin yozlaşması sonucunda oluşmuş bir tür olarak görülmektedir(Stokes, 2009:137-138). Ancak arabesk üzerindeki tartışmalar müzikal niteliğin ötesinde, topluma uyumda sorun yaşayan bir kitlenin müziği çerçevesinde en başından dinleyicilerine karşı belli bir bakışı barındırır. Türk müziğinden sapma, bozulma ya da müziğin yozlaşması olarak nitelendirilen arabesk daha sonra toplumsal yaşamdaki her türlü bozulma ve yozlaşmaya yüklenen bir kavram haline gelmiştir (Güngör, 1993:17-18).Stokes'a göre arabesk, “bir batı toplumu olmak isteyen Türkiye'de geri kalmış ve doğulu göçmen işçilerin müziği olarak görülmektedir” (Stokes, 2009:27). Düşük gelir düzeylerinde ve elverişsiz koşullar altında yaşayan toplumun mutsuz kesimi olan insanların müziğidir (Şenyapılı'dan aktaran Güngör 1993:32).

Görüldüğü gibi arabesk tanımı itibarıyla bilebir problem müzik türünün zeminine sahiptir. Bununla beraber diğer problem müzik türlerinde gördüğümüz esas önemli özellikleri de gösterir: Zararlı davranışlara sebep olacağına yönelik eleştiriler; bunları körükleyen davranışlar, abartılı medya haberleri ve verilerin taraflı yorumu.

Arabeski eleştirenlerin medyada çokça destek bulan düşüncelerine göre arabesk, eleştirel yetenekleri uyuşturduğu gibi tüm suçu kadere yükleyerek politik bilinci ve sorumluluğu köreltmekte, dinleyicilerini umutsuzluğa ve alkole sürüklemektedir (Stokes, 2009:210-215). Özellikle arabesk müzik ve intihar ya da kendine zarar verme arasında sıklıkla bir bağ kurulur. Burada metal müzikle olan paralellik dikkat çekicidir. Öyle ki metal müzik kültüründe aşırı uçların da olduğuna değinen Hecker, bazı aşırı metal gruplar olduğunu bunların vokalistlerinin konserlerde kendilerini jiletlediğini ve bu tip metale 'kara metal' (*black metal*) dendiğini belirtmiştir. Hecker'a göre bu durum bazı arabesk konserlerinde de görülür. Bu sebeple arabesk müziğe Türk müzik kültürünün 'kara metal'i' demek mümkündür (Salcı, 2012).

Birbirine çok benzeyen iki gazete haberinde arabesk ve intihar ilişkisine yönelik Faruk güçlü'nün yaptığı söylenen araştırmalar ele alınır. İlk habere göre (milliyet, 15.07.1987) arabesk, gecekondu kültürünü ve özellikle gençleri etkilemektedir. Arabesk kültürünü yayan filmlerle televizyon programları intihar vakalarında artışa neden olmuş, “1980 ile 1985 arasında Ankara'da meydana gelen 681 intihar vakasından 28'i filmlerden etkilenerek açmazlarından kurtulmak amacıyla intiharı seçmiştir”(aktaran Stokes, 2009:158). Yine araştırmaya dayanma iddiasına sahip ancak abartılı olduğu açık olan diğer haberde ise (milliyet, 21.04.2001) 1980 – “1999 yılları arasındaki intihar olaylarında 245'i ölümle sonuçlanan toplam 815 intihar girişiminin, arabesk müzik ve şarkıcı nedeniyle yaşandığını ortaya çıkarmıştır” denilmektedir. Müslüm Gürses'in konserlerinde kendini jiletlemelere ve Murat Kekili'nin (*Bu Akşam Ölüriim*) şarkısıyla arttığı söylenen intihar girişimlerine sebep olan *arabesk* intihar nedenleri şu şekilde açıklanmıştır:

Şarkıcıya aşkı ve hayranlığını ilan etmek için 213 kişi (yüzde 26.1), Şarkıcıya yazdığı aşk mektubuna olumlu veya hiç yanıt alamadığı için 142 kişi (yüzde 17.4) Arabesk sanatçıya gösterilen ilgiden rahatsızlık duyan aile bireylerinin baskısı nedeniyle 132 kişi (yüzde 16.2) Arabesk şarkının kısa kesilmesi yüzünden 91 kişi (yüzde 11.2) Sevdiği arabesk şarkıcı ile evlenememe nedeniyle 68 kişi (yüzde 8.3) Sevdiği sanatçı

hakkında olumsuz sözler ve yazılar nedeniyle 47 kişi (5.8) Sevdiği arabesk konserin iptali yüzünden 39 kişi (yüzde 4.8) Diğer arabesk nedenler 83 (yüzde 10.2). (Milliyet, 2001)

Arabesk müziğe ve zararlı etkilerine ilişkin değerlendirmelerde tıpkı diğer problem müzik türlerinde olduğu gibi toplumsal düzeni korumaya çalışan “uzmanlar” öne çıkar. Örneğin "arabesk kültürünün kökenleri ve geleceği" adıyla yapılan bir toplantıda Emre Kongar arabeski “kalıba ve modele uymayan, başkalarını rahatsız eden davranış biçimi olarak tarif ederken arabeskin bilimsel tanımının mümkün olmadığını bunun bir kültürel yozlaşma olduğunu” ifade etmektedir. Kongar'a göre “arabeskte ezilmişlik kesinlikle yoktur saldırı vardır”.Katılımcılardan Esin Afşar arabeski “feryat, figan müziği” diye tanımlamış, Sabahattin Çetin de“arabeskin yerini başka bir kültüre bırakacağı yönünde umutlu olduğunu” belirtmiştir(milliyet, 02.02.1989).

Başka bir uzman yorumunda psikiyatrist Dr. Yıldırım Aktuna arabesk ve istenmeyen davranışlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır:

Arabesk konserleri, dinleyicileri yaşamdaki sıkıntı ve başarısızlıklardan uzaklaştıramadığı gibi aynı acılar ve başarısızlıklar içinde yaşamasını körüklemekte, buna bağlı olarak her insanda belirli bir dozajda bulunması normal olan mazoşist ve sadist özelliklerin oranını yükseltmektedir. Bunun sonucunda da arabesk müzik konserlerinde sık sık yaşanan şiddete dönük çeşitli olaylar, istenmeyen davranışlar meydana gelmektedir. (aktaran Güngör 1993:34)

Rap ve metal müzikte olduğuna benzer şekilde arabesk için de şarkı sözlerinin olumsuz tavırlar ifade ettiği, saçma ve belirgin bir konudan yoksun olduğunu iddia edilir(Stokes 2009:159). Şarkı sözlerindeki temalar incelendiğinde olumsuzlukların ön plana çıkmış olması buradaki saptamaların kısmen haklı olduğunu gösterir. Örneğin Orhan Gencebay'ın şarkı sözlerine bakıldığında acı çekmek, çaresizlik ve mutsuzluk gibi durumlar, 618; kader, 220; ölüm ise 159 kez kullanılmıştır. Ayrıca genelde ulaşılamayanı ifade eden aşk ve sevgi sözcükleri de 1057 kez kullanılmıştır (Özbek 2012:349-350). Güngör genel olarak arabesk müzikteki mesajları, “kentleşme süreci, kültürel yabancılaşma ve kimlik bunalımı, ait olma duygusunun yitirilmesi, toplumdan soyutlanma ve içe kapanma, tek çözüm yolu ölüm isteği ya da ölümseverlik; düzeni eleştirme ve başkaldırı, neşe ve sevinç; sorunların aşk olgusuna indirgenmesi” başlıklarında toplamıştır (Güngör, 1993:177-203). Görüleceği üzere arabeskte daha çok sözlerle ilişkilenen bir olumsuz ifade biçimi söz konusudur.

Stokes'a göre arabeskin tüm kötü etkileri dinleyici kitlesine yüklenmiştir. “Dolmuş kültürü kavramıyla toplumsal ve ahlaksal dağılımlık ve arabesk arasında bağ kuran bir anlayış ortaya çıkmış ve arabesk hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunlarla ve depresyon ve intihar gibi kişisel sorunlarla bağdaştırılmıştır”(Stokes, 2009:147-158). Arabesk müzik dinleyicilerinin konserlerdeki davranışları bu suçlamaları körükleyen en tipik olaylardır. Ancak kendine özgü tavır ve giyim tarzları da arabesk algısında büyük rol oynar. Örneğin arabesk müzik sanatçıları aslında yoksul olmamalarına rağmen dış görünüş bakımından halkın yoksul kesiminden çıkmış izlenimi verip, bu yönleriyle kendi kitlelerine hitap etmek isterler. “Görünümleri açısından Güneydoğu'dan geldiği ya da gecekonduda yaşadığı düşünülen sanatçılar giyinişleri konuşmaları ve erkeksi tavırları ile geleneksel erkek kimliğine uygundur” (Güngör, 1993:28-29). Bu bağlamda arabesk dinleyicilerinin giyim tarzlarının da problem müzik algısına katkı sağladığı düşünülebilir.

Benzerliklerden yola çıkarak diğer problem müziklere ilişkin nesnel değerlendirmelerin arabesk için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Arabesk, kendini ifade etme konusunda yeterli imkan bulamamış insanların dışavurumu, dinleyenleri için belli bir kimlik ve özsaygı elde etme yolu olabilir. Ayrıca sorunlara müziğin mi sebep olduğu yoksa zaten sorunlu kişilerin mi bu türü tercih ettiği ya da müziğin sorun yaratmada tek başına ne kadar etkisinin olabileceği burada da üzerinde durulması gereken sorulardır. Ancak arabeskin bir problem müzik türü olup olmadığından şüphe etmek anlamsızdır.

Araştırma Sonuçları

Arabesk müziğin problem müzik çerçevesinde irdelendiği araştırmalara ait veriler henüz yok denecek kadar azdır. Bu konuyu da kapsayan araştırmamıza geçmeden sözü edilebilecek bir çalışma Tekman ve Hortaçsu (2002) tarafından yapılmıştır. Tekman ve Hortaçsu'nun farklı müzik türlerinin tercih sebeplerini incelediği çalışmasında bir müzik türünü sevmenin sosyal kimlik teorisi ile tanımlanan grup üyeliği niteliklerini açığa vurduğu ve ayrıca müzik türleri ve bunların dinlenme sebepleri üzerinde önemli bir hemfikirlik olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada araştırmamızla paralel olan ve konumuz açısından dikkat çeken bulgu altı müzik türü içinde arabeskin en çok olumsuz değerlendirmeyi alan tür olmuş olmasıdır. Burada arabeskin dışlanmış bir tür olarak görüldüğü vurgulanmıştır (Tekman ve Hortaçsu, 2002).

Beş farklı müzik türünün dinleyenlerine ilişkin yaptığımız önyargı ve kalıpyargı araştırması (Şenel, 2013) arabesk müziğe ilişkin problem müzik algısını göstermesi açısından veriler elde edilmesine olanak sağlamıştır. Türkiye'nin 4 farklı şehri (Ankara, Kayseri, Tokat, Çanakkale) ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden toplam 566 kişi ile yapılan çalışma beş farklı müzik türü (klasik, rap, metal, Türk halk müziği ve arabesk) için yapılan sorgulamaları içermektedir.

Araştırma, her müzik türüne ilişkin örneğin dinletilmesinin ardından tekrar uygulanan bir anket aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Kullanılan anket soruları açık uçlu sorular, puanlama soruları (1-7 arası puanlama) ve işaretleme sorularından oluşmuş, ayrıca sıfat kontrol listesi (*adjective check list*) aracılığıyla müzik türüne ilişkin tanımlamalar elde edilmiştir. Açık uçlu sorular ve sıfat kontrol listesi 26 kişi ile yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen verilerden derlenmiş, puanlama sorularında ise Rentfrow ve Gosling'in (2007) modeli örnek alınmıştır. Müzikal deneyimin kişilik ve kalıpyargılarla ilişkisini inceleyebilmek için kişisel değerler, öz nitelikler ve kişilik anketleri gibi psikolojide kullanılan ve geçerliliği olan çeşitli ölçek, anket ve uygulamaları amaca uygun şekilde düzenlenmesi ile oluşturulan bu model çalışmanın uygunluğuna göre gözden geçirilerek, "kişilik özellikleri; davranış ve değer yargıları ve karakter" başlıkları altında üç kısımda uygulanmıştır.

Araştırma, çoğunluğu (%68) 19-22 yaş arası üniversite öğrencisi olan ve 14-63 yaş aralığına sahip katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. Açık uçlu sorulara verilen cevaplara göre katılımcıların sevdikleri müzik türleri içinde başta pop (%61) olmak üzere, Türk halk müziği (%36), rock (%30), slow (%24), Türk sanat müziği (%21), klasik (%13) ve arabesk (%10) görülmektedir. İşaretleme sorularında ise arabesk müziği hiç dinlemediğini belirten kişi sayısı 268 (%48), bazen dinleyen 225 (%40) ve sıklıkla dinlediğini belirten kişi sayısı da 69'dur (%12). Buna göre:

Arabesk müzik örneğinin⁵ (uyaran) kendilerine ne hissettirdiği sorulduğunda

- Acı çekme, keder (%42),
- Depresyon ve sıkıntı (%20),
- Asilik ya da isyan (%13)

cevapları belirgin bir şekilde fazla görülmüştür. Benzer bir durum arabesk müzikle ilişkilendirilen sıfatlar üzerinde de görülmüştür. Arabeskle en çok ilişkilendirilen sıfat ve tanımlamalar:

- Bunalım (%82),
- İsyankarlık (%82),
- İç karartıcı, rahatsız edici (%62),
- Kıroluk (%60),
- Acıları dile getirir (%54),
- Aşk, sevda (%47),
- Sıkıcı (%46)

şeklinde. Dinleyicilerin nasıl insanlar olduğu sorusuna verilen cevaplar ise yine müzik türüne ilişki düşüncelerle paraleldir. Bu insanların

- Acılı, dertli ve mutsuz olduğu (%37),
- Bunalımlı olduğu (%14),
- Hayattan bir beklentisi olmayan insanlar olduğu (%13)
- Asi, isyankar (%8) oldukları
- Aşk acısı çektikleri (%6) Düşünölmektedir.

Beş müzik türü içinde Arabesk müzik dinleyicileri, üzerinde en çok hemfikirlik olan grup olarak görölmüştür. Arabesk müziğı hiç dinlemediğini söyleyenlerin (%48), arabesk müzik dinleyenler ile ilgili düşüncelerine bakıldığında bu türü sevenlerin

- Kültürlü olmadığına (%80),
- Hoş görünmediklerine (%78),
- Zeki olmadıklarına (%76),
- Alkol kullandıklarına (%76),
- Sorunlu olduklarına (%70),
- Düzgün aile yaşamına sahip olmadıklarına (%69),
- Kavgacı olduklarına (%67),
- Güvenilir olmadıklarına (%65),

⁵Alihan'ın "Ben bu insanları anlamıyorum" (Ulus Müzik, 1995) parçası seçilmiştir.

- Arkadaş canlısı olmadıklarına (%64),
- Toplumda olumlu karşılanmadıklarına (%61)
- Terbiyeli olmadıklarına (%54)

İnanıldığı görülmüştür.

Bununla birlikte beş türün dinleyenleri içinde gelir düzeyinin en düşük olduğu düşünülen kesim arabesk dinleyicileridir. Eğitim düzeyleri içinde ise üniversite mezunu cevabının en az görüldüğü gruptur. Ayrıca bir başka ilginç bulgu arabeskin genel olarak kültürümüze ait görülmesi ve ülkemizde en çok dinlenen ikinci tür olduğuna inanılmasıdır (%40).

Sonuç

Problem müzik türlerine ilişkin tartışmanın temelini ahlaki panik ve bu türlerin dinleyenlerine ilişkin araştırma sonuçları oluşturmaktadır. Ahlaki panik açısından söylenebilecek ilk şey problem müziklere karşı yapılan her türlü girişim ve koparılan gürültüye karşın, bu türlere karşı olanların bekledikleri düzeyde bir ahlaki panik uyandıramamış olduklarıdır (Lynxwiler ve Gay, 2000:69). Bugün bu türlerin hala büyük kitleleri kendine çektiği görülür. Burada dikkat çeken bir durum ahlaki paniğe yol açan kabul edilebilirlik sınırının aslında durağan olmamasıdır. Zaman içinde belli türlere karşı tolerans da önemli değişimler görülmektedir. 50 yıl öncesinin kabul edilemez davranışları bugün artık sıradan hale gelmiştir (North ve Hargreaves,2008;147).Bu sebeple şu an kabul edilmez görülen davranışların gelecekteki durumunu tahmin etmek güçtür. Tek başına bu bile problem müzik türlerinin söz konusu etkilere yol açmayabileceği ve bunun toplumun toleransı ile ilişkili olduğu açısından önemli bir göstergedir.

İkinci olarak bu türlerin dinleyenlerine ilişkin bulgular ne kadar doğru olursa olsun müziğin tek başına sebep olarak kabul edilemeyeceği yadsınamaz. Problem müzik türleri bu türlerin dinleyenlerinin yaşam biçimlerinin ve kişiliklerinin bir yansımasıdır. Bu insanların yaşamakta oldukları sorunları (psikolojik ya da sosyal) bu türler aracılığıyla ifade ettikleri bir gerçektir. Özellikle abartılı ve toplumun normal anlayışına uymayan davranışlarının bu insanların olduğundan daha kötü durumda olduğunu düşündürmesi de yüksek bir olasılıktır. Ancak normal kavramının bir doğru ya da yanlış ile değil çoğunluğun kabullendiği değerlerle ilgili olduğu (ve zamanla değişebileceği) unutulmamalıdır.

Gerek arabesk üzerine yapılan haber ve değerlendirmeler, gerekse araştırmamızda elde ettiğimiz veriler arabeskin bir problem müzik türü olarak algılandığına ilişkin düşüncemizi doğrulamaktadır. Arabesk müzik ve dinleyenlerine ilişkin tanımlamalara bakıldığında hem türe hem de dinleyicisine önemli oranda bir olumsuzluk yüklendiği görülür. Buradaki verilerde katılımcıların bir bölümü bu müziği dinlemenin kendi üzerlerinde nasıl olumsuz etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Bu şekilde kendi hissettiklerini başkalarının da hissedeceğini düşünen bir kimse için arabeskin (ya da diğer tartışmalı türlerin) olumsuz olaylara sebep olabileceği düşüncesi kaçınılmazdır. Ancak her müzik türünü kendi içerisinde değerlendirmek ve konuyu kendi beğenilerimizden bağımsız ele almakla, herkesin kendi tercih ettiği müzik türüne ne kadar farklı bakabildiği ve arabesk müziğin de dinleyenleri için önemli işlevleri olabileceği anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

- ARKONAÇ Sibel A. (2008). Sosyal Psikolojide İnsanları Anlamak, Nobel Yayın Dağıtım, 1. Basım, Ankara
- ARNETT Jeffrey (1991). "Adolescents and Heavy Metal Music: From the Mouths of Mouths of Metalheads", Youth & Society, Sayı; 23, 76-98 S.
- COHEN Stanley (2005). Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers, Routledge
- CROZIER W. Ray (1997). "Music and Social Influence", The Social Psychology of Music, Der; David J. Hargreaves, Adrian C. North, Oxford University Press, 67-83 S.
- GANS Herbert J. (2012). Popüler Kültür ve Yüksek Kültür, Çev; Emine Onaran İncirlioğlu, 3. Basım, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- GARDSTROM Susan C. (1999). "Music exposure and criminal Behavior: Perceptions of Juvenile offenders", Journal of Music Therapy, Sayı; 36, 207-221 S.
- GÜNGÖR nazife (1993). Arabesk: Sosyokültürel Açıdan Arabesk Müzik, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara
- HARGREAVES, David J., North C. Adrian (1997). "The Social Psychology of music", Oxford Universty Press, New York
- HECKER Piere (2012). Turkish Metal: Music, Meaning and Morality in a Muslim Society, Ashgate Pubicing
- HORTAÇSU Nuran (2012). En Güzel Psikoloji Sosyal Psikoloji, İmge Kitabevi, 1. Basım, Ankara
- KEMP Anthony E. (1997). "Individual Differences in Musical Behaviour", The Social Psychology of Music, Der; David J. Hargreaves, Adrian C. North, Oxford University Press, 25-45 S.
- KRENSKE Leigh, McKay Jim (2000). "Hard and Heavy: Gender and Power in a heavy metal music subculture", Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography, Sayı; 7, 287-304 S.
- KUBRİN Charis E., Weitzer Ronald (2010). "Rap Musics Violent and Misogynistic Effects: Fact or Fiction?", Popular Culture Crime and Social Control, Der; Mathieu Deflem, Emerald group Publishing , 121-144 S.
- LYNXWILER John, David Gay (2000). "Moral Boundaries and Deviant Music: Public Attitudes Toward Heavy Met al and Rap Deviant Behavior "Deviant Behavior, Sayı; 21, 63-85 S.
- NORTH Adrian C., Hargreaves David J. (2006). Problem music and self-harming, Suicide Life Threat Behaviour.
- NORTH Adrian C., Hargreaves David J. (2008). The Social and Applied Psychology of Music, Oxford Universty Press, New York

- ÖZBEK Meral (2012). Popüler Kültür ve Orhan Gencebay arabeski, İletişim Yayınları, 10. Baskı, İstanbul
- RENTFROW Peter J., Gosling Samuel D. (2007). "The Content and Validity of Music-Genre Stereotypes Among College Students", *Psychology of Music*, Sayı; 35, 306–326 S.
- RUSSELL Philip A. (1997). "Musical Tastes and Society", *The Social Psychology of Music*, Der; David J. Hargreaves, Adrian C. North, Oxford University Press, 141-158 S.
- STOKES Martin (2009). Türkiye'de Arabesk Olayı, Çev; Hale Eryılmaz, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul
- ŞENEL Onur (2013). Müzik Algısı, Müzik Tercihi ve Sosyal Kimlik Bağlamında Müzikte Önyargı ve Kalıpyargı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilimdalı
- TYSON Edgar H. (2006). "Rap-music Attitude and Perception Scale: A Validation Study", *Research on Social Work Practice*, Sayı; 16, 287-304 S.
- TEKMAN Hasan Gürkan, Hortaçsu Nuran (2002). "Aspects of Stylistic Knowledge: What Are Different Styles Like and Why Do We Listen to Them?", *Psychology of Music*, Sayı; 30, 28-47 S.
- WITCHEL Harry (2010). *You are what You Hear: How Music and Territory Make Us who We are*, Algora Publishing
- ZİLLMANN Dolf, GAN Su-lin, (1997). "Musical Taste in Adolescence", *The Social Psychology of Music*, Der; David J. Hargreaves, Adrian C. North, Oxford University Press, 161-187 S.
- AVCI Ümran; "Şarkıyı Kesmeyin İntihar Ederim!", *Milliyet*, 21.04.2001(Milliyet online arşivinden erişildi)
- SALCI Tayfun (2012). "*Türk metali'nin kitabını yazdı*". Habertürk <http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/782908-turk-metalinin-kitabini-yazdi> adresinden 10.01.2014 tarihinde erişildi.
- "*Arabeskte Saldırı Var*", *Milliyet*.02.02.1989 (Milliyet online arşivinden erişildi)
- "*Heavy metal aptal müziği mi?*" *Milliyet*. 12.12.2000 (Milliyet online arşivinden erişildi)
- "*İntihara fon müziği*", *Milliyet*. 23.10.1996 (Milliyet online arşivinden erişildi)
- Metalciler satanist, yorumuna tepki,<http://www.mistikalem.com/inanclar/3512-metalciler-satanist-yorumuna-tepki.html>adresinden 10.01.2014 tarihinde erişildi.